

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

ГРЕКУЛ-КОВАЛИК ТЕТЯНА АНАТОЛІЇВНА

УДК [340.12+378.245](477.85)“187/201”

**РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ
НА БУКОВИНІ (1875–2015 РР.)**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі філософії та теорії права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Никифорак Михайло Васильович
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
професор кафедри людських прав

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Макарчук Володимир Степанович
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри історії держави і права;

кандидат юридичних наук, професор
Міхневич Людмила Володимирівна
Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана,
завідувач кафедри конституційного
та муніципального права

Захист відбудеться «10» грудня 2018 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 Національного університету «Львівська політехніка» за адресою: 79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3, ауд. 301 XIX навчального корпусу

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотечі Національного університету «Львівська політехніка» за адресою: (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «9» листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Характер розвитку сучасної європейської спільноти позначений активним рухом взаємовпливу і взаємозбагачення різних сфер людської життєдіяльності, що також стосується і сфери юридичної освіти. У системі культурних цінностей юридичні освітні установи уособлюють корпорацию потужного інтелектуального потенціалу вчених-правників, покликаною формувати корпус фахівців нової формації, який в умовах адаптації до стандартів європейського простору володів би високим рівнем правової культури, значним обсягом знань, розвивав диферентні почуття значущості виконуваних функцій та відповідальності за їх правомірне здійснення.

На західноукраїнських землях формування академічної спільноти правників як авангарду вітчизняної науки та освіти нерозривно пов'язане з діяльністю Чернівецького університету. Як центр освітньої, наукової, культурно-просвітницької діяльності, саме він генерував вікові традиції світової юриспруденції та могутні регіональні наукові ідеї, зумовлені досвідом розвитку у складі чотирьох держав: Австро-Угорщини, Румунії, СРСР та України. Традиційні методологічні семінари, на яких виступали з оригінальними і глибокими за змістом доповідями провідні вчені юридичного факультету, упродовж століть сприяли формуванню нових і розвивали вже давно відомі науки філософії права, теорії права й фінансового права, активізували діяльність факультету в реалізації наукових програм різного рівня.

Головною метою наукової політики провідних юридичних освітніх установ сучасної Буковини стало забезпечення підготовки спеціалістів на рівні європейських кваліфікаційних вимог, ефективне використання наукового потенціалу для отримання новітніх наукових розробок та їх спрямування на створення і впровадження конкурентоспроможних результатів.

Актуальність теми роботи викликана також відсутністю комплексних досліджень розвитку юридичної освіти та науки на Буковині у вітчизняній юриспруденції. Фрагментарний аналіз проблем юридичної освіти та науки здійснено у наукових розвідках Т. Гарасиміва, О. Єгорової, П. Захарченко, І. Жаровської, В. Ковальчука, В. Макарчука, С. Микитюк, Е. Писаревої, С. Сливки та інших науковців. Історико-правові аспекти досліджуваної проблематики висвітлені у працях М. Никифорака, В. Кахничка, Л. Міхневич.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до наукової теми кафедри філософії та теорії права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Право в системі соціальних норм» (номер державної реєстрації 0111U000185).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є комплексний науковий аналіз розвитку юридичної освіти та юридичної науки на Буковині (1875–2015 рр.). Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі *завдання*:

– охарактеризувати стан наукових досліджень та джерельну базу проблеми розвитку юридичної освіти та юридичної науки на Буковині;

- визначити основні етапи становлення та розвитку юридичної освіти та юридичної науки на Буковині;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення діяльності юридичних навчальних закладів Буковини у 1875–2015 рр.;
- виявити зміни у змісті юридичної освіти в Чернівецькому університеті у досліджуваній період та особливості формування навчального процесу в сучасних юридичних навчальних закладах Буковини;
- з’ясувати кількісні показники та соціально-етнічні особливості розвитку студентського контингенту на юридичному факультеті Чернівецького університету в 1875–2015 рр. та в інших навчальних закладах Буковини, де сьогодні готують юристів;
- охарактеризувати професорсько-викладацький склад юридичних вишів та факультетів Буковини;
- проаналізувати основні напрямки наукової діяльності учених-правознавців Буковини;
- висвітлити наукову спадщину та новітні досягнення в юридичній науці вчених-правників Буковини.

Об’єктом дослідження є регіональні суспільні відносини, які сформувалися у процесі розвитку юридичної освіти та юридичної науки на Буковині в 1875–2015 рр.

Предметом дослідження є зміст юридичної освіти та основні напрямки розвитку юридичної науки на Буковині (1875–2015 рр.).

Територіальні межі дослідження охоплюють: територію коронного краю Герцогства Буковини як частини Австро-Угорської імперії (1875–1918 рр.); територію II міністерського директорату (1929 р.) або Сучавського цинуту (1938 р.) у складі Румунії (1918–1940 рр.); території Північної Буковини та Хотинщини як сучасної Чернівецької області України (1991–2015 рр.).

Методи дослідження. Дослідження побудоване на принципах методологічного плюралізму та взаємодоповнюваності, що дозволило використати широкий спектр наукових підходів з метою узагальнення теоретичного матеріалу, формування висновків.

При дослідженні обраної проблематики використовувались загальні і спеціальні методи та підходи наукового пізнання. За допомогою діалектичного методу вдалося отримати повне та об’єктивне уявлення про юридичну освіту й науку на Буковині, що перебували у стані постійних змін і становлення (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 4.1). Єдність історичного і логічного була необхідною для дослідження юридичної освіти й науки на Буковині в різні періоди їхнього розвитку (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 4.1). Методи аналізу і синтезу, сходження від конкретного до абстрактного і від абстрактного до конкретного використовувалися при дослідженні архівних матеріалів (підрозділи 2.1, 3.1, 4.2). Системний метод дозволив узагальнити історіографію та джерельну базу дослідження (підрозділи 1.1, 1.2). Історико-генетичний метод застосовувався при аналізі розвитку вищої школи на Буковині (підрозділи 2.1, 3.1, 4.2). Історико-порівняльний – при виявленні історичної послідовності розвитку юридичної науки й освіти на Буковині (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 4.2, 4.3). Інституційний –

при аналізі структури вищих навчальних закладів та їх функціонування (підрозділ 4.1). З використанням хронологічного та статистичного методів було досліджено еволюцію правового статусу вищих навчальних закладів та організацію навчального процесу на юридичних факультетах цих вузів (підрозділи 2.1, 3.1, 4.2). У роботі використано герменевтичний метод, спрямований на виявлення особливостей інтерпретації та розуміння категорій «ліценціат», «докторант», «конференціат», «аудієнт», «ректор-джерент» тощо (підрозділи 2.1, 2.2). Формально-догматичний метод застосовувався при аналізі нормативного матеріалу законодавчого та підзаконного характеру (підрозділи 2.1, 3.1, 4.2). Аксиологічний підхід дозволив охарактеризувати рольове значення юридичних освітніх установ у культурно-просвітницькій діяльності Буковини (підрозділ 4.1). Сукупність цих методів і принципів дозволила детально розглянути процес розвитку юридичної освіти й науки на Буковині у 1875–2015 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше у вітчизняній історико-правовій науці здійснено комплексне дослідження розвитку юридичної освіти та науки на Буковині у 1875–2015 рр.

Наукова новизна одержаних результатів знаходить свій прояв у таких положеннях і висновках, що виносяться на захист:

уперше:

– здійснено періодизацію розвитку юридичної освіти та науки на Буковині;

– з'ясовано комплекс нормативно-правових документів, які регламентували і регламентують основні напрямки навчальної та наукової роботи в юридичних навчальних закладах Буковини;

– сформульовано моделі розвитку юридичної освіти на Буковині;

– виявлено особливості здійснення навчального процесу, організаційні принципи юридичної освіти в різні досліджувані періоди;

– проаналізовано професорсько-викладацький потенціал юридичних факультетів навчальних закладів Буковини;

– охарактеризовано становлення і розвиток основних напрямків наукових досліджень у сфері юриспруденції на Буковині;

удосконалено:

– історіографію проблеми через її систематизацію та джерельну базу дослідження шляхом включення до наукового обігу неопублікованих архівних матеріалів;

уточнено:

– динаміку розвитку студентського контингенту на всіх етапах розвитку юридичної освіти на Буковині;

отримали подальший розвиток:

– оцінки наукових здобутків вчених-правників Буковини.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані положення та висновки можуть бути використані у:

– *практичній діяльності* – для покращення теоретичних знань відповідних територіальних органів держави (*акт впровадження Головного управ-*

ління юстиції у Чернівецькій області від 28.10.2015 р.); для використання у процесі теоретичної підготовки суддів апеляційного та місцевих судів Чернівецької області (*акт впровадження апеляційного суду Чернівецької області від 10.11.2015 р.*);

– науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень історії розвитку вітчизняної юридичної освіти та науки;

– навчально-педагогічній діяльності – для вдосконалення організаційних засад юридичної освіти у вищих навчальних закладах. Результати наукового дослідження можуть бути використані при викладанні курсів «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн» (*акт впровадження Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича від 25.11.2015 р.*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація написана здобувачем самостійно та є завершеною роботою. Переважна більшість використаних першоджерел раніше не були в науковому обігові. У разі використання матеріалів інших дослідників зроблено відповідні посилання. Ідеї співавторів (М. В. Никифорака, І. Ж. Торончука), з якими опубліковано наукові праці, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й висновки дисертації були оприлюднені в доповідях і повідомленнях на 13 науково-практичних конференціях 2010–2013 рр.: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Державно-правовий розвиток України в умовах політичних змін» (м. Тернопіль, 9 квітня 2010 р.); Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим и педагогическим наукам «Актуальные проблемы современной науки: пути решения» (г. Горловка, 7 мая 2010 г.; у співавторстві з І.Ж. Торончуком – 30 %); I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наука і сучасність: досвід та перспективи розвитку на межі тисячоліть» (м. Запоріжжя, 5–7 липня 2010 р.; у співавторстві з І.Ж. Торончуком – 50 %); Міжнародній науково-практичній конференції «Перспективи та пріоритети розвитку юридичної науки» (м. Запоріжжя, 14–15 жовтня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика сучасного права» (м. Київ, 16–17 березня 2011 р.); IV Міжнародній науково-теоретичній конференції «Філософські, методологічні, соціологічні та психологічні проблеми права» (м. Чернівці, 28–29 травня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право та інші соціальні норми: вимоги часу» (м. Одеса, 15–16 червня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Право та суспільні відносини: умови та способи гармонізації» (м. Харків, 22–23 червня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Роль права у забезпеченні законності та правопорядку» (м. Запоріжжя, 31 серпня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення» (м. Одеса, 21–22 вересня 2012 р.); Международной научно-практической конференции «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании–2012» (г. Одесса, 18–27 декабря 2012 г.); Міжнародній науково-практичній конференції «Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності» (м. Харків, 11–12 травня 2013 р.); Международной научно-практической кон-

ференції «Факторы и условия модернизации современной юридической науки» (г. Симферополь, 17–18 мая 2013 г.); Науковій конференції «Антропосоціокультурна природа права» (м. Чернівці, 25–27 травня 2016 р.).

Публікації. Основні положення й висновки дослідження автором викладено у 24 наукових публікаціях, з них: одна опублікована в науковому періодичному виданні іншої держави, 5 – у наукових фахових виданнях України, 3 публікації додатково відображають наукові результати дисертації та 15 – у збірниках тез доповідей і повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 258 сторінок, основний текст дисертації – 168 сторінок. Список використаних джерел – 485 найменувань. Додатки – 30 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами; визначено мету та завдання, об'єкт, предмет, методи і територіальні межі дослідження; розкрито наукову новизну результатів дослідження та їх практичне значення; подано відомості про апробацію основних положень дисертації, її структуру та обсяг.

Розділ 1 «Історіографія та джерела дослідження» складається з двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Історіографія дослідження»* проаналізовано історико-правову літературу за темою дисертації. Хронологічно виділено чотири періоди історіографії дослідження: австрійський, румунський, радянський та український. Перший період (1875–1918 рр.) представлений іменами А. Норста, Е. Прокоповича, Р. Вагнера, праці яких у загальних рисах характеризують розвиток Чернівецького університету з моменту його створення.

Найменше досліджений – румунський період розвитку юридичної освіти та науки на Буковині (1918–1940 рр.). В основному історіографію цього періоду склали праці Г. Дрегенеску, Н. Чакіра та М. Грігоровіце.

Наступний період – радянський (1940–1991 рр.) не має помітної історіографії, оскільки юридичний факультет Чернівецького університету було переведено до Львова. Певний інтерес становить лише колективна монографія «Чернівецький державний університет».

Українську традицію в дослідженні історії розвитку юридичної освіти та науки на Буковині започаткував громадський діяч Буковини Р. Стефанович, який у 1899 р. опублікував статтю «Чернівецький університет і русини». Сучасна українська історіографія (1991–2015 рр.) представлена низкою дослідників історії розвитку юридичної освіти та науки на Буковині (П. С. Пацурківський, А. З. Георгіца, Р. О. Гаврилук, С. І. Нежурбіда, С. В. Савчук, В. С. Бігун та ін.). Найбільший історіографічний інтерес становлять наукові праці професора юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича М. В. Никифорака.

Основу *підрозділу 1.2 «Джерельна база дослідження»* склали передусім архівні матеріали. Це справи з фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, архіву Міністерства освіти і науки України, Державного архіву Чернівецької області. Вагоме місце серед архівних джерел зайняли матеріали справ архіву Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

До важливих джерел дослідження ввійшли нормативні акти, що становили та становлять правову основу діяльності Чернівецького університету та інших вишів Буковини, де готують юристів.

Матеріали преси та періодичних видань усіх періодів розвитку юридичної освіти та науки на Буковині також зайняли особливе місце у дисертації. Для виявлення наукових здобутків викладачів-юристів сучасного періоду розвитку юридичної науки використовувалися різноманітні юридичні періодичні видання, у тому числі й засновані на юридичних факультетах вишів Буковини. Це – «Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство», «Ерліхівський збірник. Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича», «Проблеми філософії права», «Науковий вісник БДФУ», «Право і педагогіка» тощо.

Розділ 2 «Юридична освіта й наука в університеті Франца-Йосифа у Чернівцях (1875–1918 рр.)» поділено на два підрозділи.

У *підрозділі 2.1 «Підготовка правничих кадрів»* стверджується, що наймолодший юридичний факультет Австро-Угорщини значною мірою виконав завдання щодо забезпечення Буковинського краю правничими кадрами для адміністративних установ, судів, прокуратури, адвокатури, нотаріату тощо.

У 1875–1918 рр. організація навчального процесу на факультеті та його зміст визначалися загальноавстрійським законодавством і локальним збірником розпоряджень з питань університетського життя. Мовою навчання була винятково німецька, що не могло не позначитись на національному складі студентства. Більшість серед якого склали євреї та німці, меншість – українці. Платність освіти, мізерний стипендіальний фонд ускладнювали доступ до навчання вихідців із малозабезпечених верств населення.

Крім традиційних лекційних занять, на факультеті діяли правознавчий та державознавчий семінари. Великою популярністю серед студентів користувався «семінар живого права» Є. Ерліха, семінар із національної економії, фінансової науки та просемінар «Вправи з аналізу газетних повідомлень на економічні теми, особливо про процеси на ринку грошей» Й. Шумпетера, семінар «Вправи із цивільного процесу» А. Скедья.

Навчально-виховний процес на факультеті забезпечувався висококваліфікованими педагогами, більшість з яких прибули з університетів Австрії та Німеччини. Значна частина професорів та доцентів факультету були удостоєні почесних звань та високих державних нагород Австрії, Румунії, Росії та інших країн. Окрім професорів факультету мали честь обиратись до загальноавстрійських і крайових виборних органів.

У *підрозділі 2.2 «Юридична наука»* зазначено, що всесвітньо визнаними науковцями, які працювали на факультеті, були Є. Ерліх (основоположник соціології права), Г. Гросс (засновник сучасної криміналістики та кримінальної

психології) та Й. А. Шумпетер (економіст). Кожен з них залишив помітний слід як у становленні юридичної науки на Буковині, так і у світовому розвитку юриспруденції. Започатковані світилами наукові, навчальні та громадсько-політичні традиції на юридичному факультеті у Чернівцях утвердилися й набувають свого розвитку і нині.

З 1875 р. по 1918 р. правничий факультет Чернівецького університету підготував більше тисячі дипломованих спеціалістів. Серед відомих українських громадських, політичних і культурних діячів – випускників факультету, які мали найбільший суспільний авторитет були: Лесь Мартович (західноукраїнський письменник), Теодот Галіп (адвокат, український письменник), Микола Василько (лідер національного руху), Ілько Семака (громадсько-політичний діяч), Владислав Прус (громадсько-політичний діяч, суддя) та ін.

Розділ 3 «Юридичний факультет Чернівецького університету в румунський період його історії (1918–1940 рр.)» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Підготовка правничих кадрів» досліджено зміни організаційно-правових основ діяльності юридичного факультету у зв'язку з переходом Чернівецького університету під юрисдикцію Румунії. Відбулося введення дворівневої системи підготовки майбутніх фахівців права на зразок румунських вишів (Бухарестського, Клузького, Ясського). Після закінчення першого етапу навчання (три роки, згодом – чотири) студенти-юристи отримували диплом ліценції та здобували перший науковий ступінь, який дозволяв викладати в середньому навчальному закладі та займатися практичною діяльністю за фахом. Після п'яти років навчання, тобто закінчення докторату, студенти-правники отримували диплом доктора і можливість займатися науково-педагогічною роботою у вищих начальних закладах.

Права та обов'язки студентів юридичного факультету того часу регламентувалися румунськими нормативно-правовими актами про вищу освіту й актами локального значення, серед яких – Регламент юридичного факультету (1927 р.). Регламент мав негативний вплив на навчальний процес на факультеті. Так, він передбачав прийняття на факультет всіх бажаних, попри слабку підготовку частини з них. Позитивною стороною Регламенту факультету стало підвищення дисципліни студентства, покращення відвідування лекційних та практичних занять.

За румунський період історії Чернівецького університету юридичний факультет значно розширився за своїми кількісними характеристиками. Значна кількість юристів у складі студентства (більше третини) була характерною тенденцією для вишів міжвоєнної Румунії. Загалом, з 1918 р. по 1940 р. факультет випустив більше 2000 фахівців, з них: близько 1500 ліценціатів, решту – докторантів. Серед відомих у майбутньому випускників-юристів назвемо: Дениса Квітковського (журналіст, політик, буковинознавець), Леона Вовка (керівник групи юристів-експертів з питань оподаткування на одному з великих промислових підприємств Канади), Миколу Суховерського (громадянин Канади, член уряду (з 1989 р.) Української Народної Республіки в екзилі).

Університет у 1918–1940 рр. виконував функцію румунізаторського ідеологічного центру, тому не дивно, що вступ до нього представників українського населення був дуже ускладнений. Це призвело до помітного зменшення кількості студентів-українців у Чернівецькому університеті в цілому та на юри-

дичному факультеті зокрема. Так, з 1920 р. по 1938 р. число студентів-українців зменшилося майже втричі: зі 122 до 45, а кількість студентів румунської національності збільшилася у чотири рази: зі 170 до 696.

Румунський період розвитку юридичної освіти відзначався виразною спрямованістю на забуття всього українського: українці мали забути про свою національність, перетворитися у вірнопідданих короля, стати сліпим знярядям окупаційного режиму, румунізаторської політики.

У підрозділі 3.2 «Розвиток юридичної науки» стверджується, що професорсько-викладацькому колективові належала велика роль в організації юридичної науки на факультеті. Кожен із його представників був румунським науковцем, юристом-практиком та педагогом. До науково-педагогічної спадщини цього колективу належать дослідження з міжнародного публічного та приватного права, торговельного та вексельного права (М. Гакман); кримінально-порівняльного права, кримінального процесу та кримінології (К. Редулеску); цивільного та цивільно-порівняльного права, філософії права (Г. Дрегенеску); соціології та політики (А. Штефенеску-Галаці); римського права (І. Гіцеску, І. Лунгуляк). Деякі з них мали честь обиратися до державних та крайових органів управління. Науковці українського походження до викладацької діяльності на юридичному факультеті Чернівецького університету у міжвоєнний період не залучалися.

Розділ 4 «Розвиток юридичної освіти й науки в Чернівецькій області незалежної України» поділено на три підрозділи.

У підрозділі 4.1 «Розвиток мережі юридичних освітніх закладів» вказується, що після проголошення незалежності України на території Буковини розпочалося відродження юридичної освітньої та наукової традиції, що, беззаперечно, зумовлено відновленням діяльності юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, створенням мережі вишів, на базі яких були відкриті юридичні факультети, та закладів I-II рівня акредитації. Значна кількість вишів Буковини, де готують юристів, сприяє здоровій конкуренції та забезпечує ефективну підготовку майбутніх правознавців.

У підрозділі 4.2 «Підготовка юристів» проаналізовано підготовку юристів у навчальних закладах Чернівецької області, яка відбувається на основі загальноукраїнських стандартів освіти та з деякими відмінностями з урахуванням їхньої автономії. В останнє десятиліття організаційно-правові переміни в навчальному процесі вишів Буковини зумовлені євроінтеграційними реформами в рамках Болонського процесу, що забезпечує не лише істотне підвищення конкурентоспроможності юридичної освіти у всеукраїнському та світовому вимірах, а й підвищує її роль у суспільних демократичних перетвореннях.

Загалом за роки незалежності України, у зведеному вигляді, буковинські виші підготували більше 8500 фахівців-правників, у тому числі майже 700 випускників отримали диплом з відзнакою. Серед них – відомі політики, судді, прокурори, адвокати, науковці тощо.

У підрозділі 4.3 «Основні напрямки юридичних наукових досліджень» досліджено наукову діяльність юридичних факультетів Буковини, що здійснюється у формі фундаментальних і прикладних наукових досліджень, спрямову-

ється на отримання і використання нових знань у сфері права, значною мірою долучається до процесу становлення та розвитку української юриспруденції. Відповідно до сучасних вимог науковці приділяють велику увагу вивченню і дослідженню актуальних проблем правової системи України, захисту прав та інтересів особи і громадянина, здійснюють розробку науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій для практичної діяльності. Загальноновизнаними стали наукові здобутки Чернівецької фінансової школи права. Широкого розмаху набуває діяльність філософсько-правового та історико-правового напрямків досліджень. Наукову скарбницю України значно збагатили дослідження з конституційного, кримінального, цивільного та міжнародного права. Окремі напрямки наукових пошуків перебувають на етапі свого становлення. Останнім часом спостерігається значна активізація наукової діяльності правознавців Буковини, а новаторські перегляди й переоцінки застарілих теорій і напрямів, переорієнтація наукових досліджень на прогнозування тих соціальних процесів і правових явищ, які відбуватимуться в нашій державі у довгостроковій перспективі, наукове забезпечення процесів удосконалення нормативно-правової бази відповідають викликам XXI ст.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі одержаних теоретичних і практичних результатів вирішено поставлене наукове завдання щодо дослідження історико-правового розвитку юридичної освіти та юридичної науки на теренах Буковини у 1875–2015 рр. За допомогою філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження обґрунтовано достовірні результати, що мають якісні та кількісні показники.

1. Інтерес до вивчення історії навчальних закладів та наукових установ, їх наукової та освітньої діяльності, юридичної складової освіти і правових досліджень спричинив появу значної кількості досліджень різних періодів історії Буковини: австрійського, румунського, радянського й українського. Проте, узагальненої комплексної монографії, яка б здійснила аналіз розвитку юридичної освіти та юридичної науки на Буковині за такий значний історичний період, ані в українській, ані в зарубіжній історіографії наразі не існує. Джерельну базу дослідження склали маловідомі та неопубліковані архівні матеріали, нормативні акти, що становили та становлять правову основу діяльності вишів Буковини з юридичними факультетами, матеріали преси, періодичних видань тощо. Спираючись на великий обсяг наукової літератури, значну джерельну базу та нові методологічні засади, нами проаналізовано розвиток юридичної освіти та науки на Буковині від 1875 р. до 2015 р., узагальнено численні історичні факти.

2. Відповідно до політико-правових перетворень на Буковині, у зв'язку із входженням краю в досліджуваний період до складу чотирьох держав (Австро-Угорщини, Румунії, СРСР та України), визначено основні етапи становлення та розвитку юридичної освіти та юридичної науки на Буковині: австрійський (1875–1918 рр.), румунський (1918–1940 рр.), радянський (1940–1991 рр.) та український (1991–2015 рр.). Кожна історична епоха зробила свій внесок у

розвиток юридичної освітньої та наукової традицій і характеризується певними особливостями.

Перший етап відзначився активним становленням юридичної освітньо-наукової діяльності на Буковині, що зумовлено заснуванням австрійською владою правничого факультету в Чернівецькому університеті (1875 р.). Зокрема: відкрився доступ до вищої юридичної освіти для широких кіл населення краю; створено унікальну за своїм рівнем систему навчання та сформовано власну педагогічну школу; запроваджено інноваційні програми, навчальні плани й методи навчання; з'явилася можливість забезпечення крайових органів управління високоосвіченими дипломованими спеціалістами тощо. Значний відсоток студентів-правників (у середньому 20 %) становили місцеві жителі української національності. До становлення наукової юридичної традиції Буковинського краю цього періоду причетні всесвітньовідомі науковці, такі як: С. Ерліх, Г. Гросс та Й. А. Шумпетер.

Другий етап – період перебування Буковини у складі Румунії (1918–1940 рр.), характеризується тотальною румунізацією усіх сфер життя краю, забуттям усього українського, знищенням багатьох культурних надбань попередньої історичної епохи. Це стосується і юридичної освіти та науки. Насамперед преференції у здобутті вищої юридичної освіти надавалися румунському населенню краю. Така ж ситуація склалася і в середовищі правничого факультету. Кардинальних змін зазнав навчально-виховний процес: відбулося введення дворівневої системи підготовки юристів, змінилися навчальні програми, терміни навчання і т. д. Занепадає і фундаментальна наука, представлена маловідомими у світовому вимірі румунськими правниками. Позитивним кроком румунської влади став соціальний захист студентства: відкриття нових гуртожитків, стипендіальне та медичне забезпечення тощо.

У роки радянської влади на Буковині не було жодного вишу, який би готував юристів, тому розвиток юридичної освітньо-наукової традиції припиняється до моменту проголошення незалежності України, зміни ідеологічних поглядів та демократизації суспільства. Підготовку молодших спеціалістів-правників здійснював лише Чернівецький кооперативний технікум (з 1978 р.).

З 1991 р. розпочинається якісно новий етап розвитку юридичної освіти та юридичної науки на Буковині, що зумовлено відновленням діяльності юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та створенням вишів з юридичними факультетами. Особливостями цього періоду стали українізація навчального процесу, оновлення програмного та методичного забезпечення, використання інтерактивних методів навчання, збільшення висококваліфікованих спеціалістів-правників, активізація наукових пошуків на принципах всебічності, об'єктивності та лібералізму тощо.

3. З кожною зміною влади на Буковині у 1875–2015 рр. змінювалося й нормативно-правове забезпечення усіх сфер суспільного життя краю. Не оминили законодавчі перетворення і юридичну освіту та науку.

У 1875–1918 рр. в Чернівецькому університеті процес навчання та його зміст визначалися загальноавстрійським законодавством, а з 1899 р. почали регулюватися локальним збірником розпоряджень з питань університетського

життя. Австрійська влада формально закріплювала та гарантувала особисті права і свободи студентства, вільний вибір професії, вільнодумство в наукових дослідженнях і поглядах, однак на практиці вони були обмежені, а іноді грубо порушувалися. Зокрема, рівноправності народів та їхніх мов не існувало: в адміністрації та навчальному процесі переважала німецька мова.

З переходом Чернівецького університету під юрисдикцію Румунії у 1918 р. університетське життя почало регламентуватися румунськими нормативно-правовими актами про вищу освіту та актами локального характеру, серед яких – Регламент юридичного факультету (1927 р.), прийнятий на основі Закону Румунії про середню та вищу освіту (1925 р.). Закон про організацію університетського навчання (1933 р.) забезпечив Чернівецькому університетові автономні права в організації навчального процесу та наукових досліджень. Однак, за загальною розширення наданих можливостей спостерігалось викорінення всього українського, що призвело до різкого збільшення кількості студентів румунської національності (до 75 %) – попри слабку підготовку частини з них.

Сьогодні підготовка юристів у навчальних закладах Буковини відбувається на основі загальноукраїнських стандартів освіти. Нормативно-правова база включає Конституцію України, Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 р., Закон України «Про наукову та науково-технічну освіту» від 13 грудня 1991 р., Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р., а також ряд актів локального характеру, серед яких статuti, положення, розпорядження вищих навчальних закладів та факультетів.

4. На правничому факультеті Чернівецького університету в австрійській період його розвитку період навчання поділявся на вивчення трьох груп наук: історії права, державознавства та судочинства. Навчання у кожній із груп завершувалося державним екзаменом, а річних та семестрових екзаменів не було. Класичні лекційні заняття доповнювалися семінарськими, що забезпечувало поглиблення набутих студентами знань, їх підготовку до практичної діяльності та залучення до науково-дослідної роботи. Особливо вирізнявся «семінар живого права» професора Є. Ерліха. Логічним продовженням теоретичного навчання на факультеті були практичні службові заняття у бухгалтерії, реєстратурі, адвокатських та нотаріальних конторах, судових та адміністративних органах. Керівництво практикою та атестація майбутніх юристів здійснювалися досвідченими посадовими особами тих установ, де проходила практика. Високий рівень підготовки підтверджувався значним попитом на випускників факультету. Загалом наймолодший юридичний факультет Австро-Угорщини був створений для забезпечення Буковини кваліфікованими правничими кадрами.

Кардинальних змін зазнав навчальний процес на юридичному факультеті Чернівецького університету у зв'язку з переходом Буковини під владу королівської Румунії. Юридичний факультет був уповноважений самостійно визначати навчальні курси, спеціалізації та створювати секції на факультеті. У відповідності до нового законодавства, на факультеті відбулося введення дворівневої системи підготовки майбутніх фахівців права на зразок румунських вишів: перший етап навчання (3–4 роки) – ліценції та другий етап – докторат (відповідно 2 та 1 роки), що розподілявся на дві секції: юридичну та політико-

економічну. Після закінчення як першого, так і другого етапів навчання складалися державні екзамени. Навчання здебільшого проводилося в лекційній формі. Лише з 1929 р. у практику ввійшли семінарські заняття, насамперед з історії права та цивільного права Румунії. Згодом започатковано семінарські заняття майже з усіх курсів, що читалися на факультеті. Однак встановлена орієнтація на румунізацію процесу навчання негативно відобразилась на привабливості юридичного факультету Чернівецького університету цього періоду. Різно скорочується відсоткова вага студентів української, єврейської та інших національностей (лише студентів-українців з 23 % у 1920–1921 навчальному році до 5 % у 1938–1939 навчальному році).

Пріоритетами сучасної вищої юридичної освіти в Україні є якісна підготовка майбутніх фахівців, рівень сформованості професійної компетентності яких відповідає запитам громадянського суспільства, що активно розвивається. З уведенням Болонського процесу (від 2005 р.) та зовнішнього незалежного оцінювання якості знань майбутніх студентів (від 2008 р.) кардинальних змін зазнали: доступ до вищої освіти, вступ та зарахування на навчання (зовнішня складова), організація навчального процесу, отримання дипломів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів (внутрішня складова) тощо. Сьогодні головним завданням при підготовці студентів-правників на Буковині стало їх наближення до міжнародних стандартів освіти. Передусім це стосується збагачення навчальних програм новими й оновленими інноваційними навчальними курсами, активного залучення студентів до науково-практичної діяльності, підвищення рівня знань та вільного володіння іноземними мовами викладачів і студентів, співробітництва з провідними вишами світу, де здійснюється підготовка правників. Такі підходи забезпечують підвищення рейтингу провідних вишів Буковини з підготовки юристів.

5. В австрійський період розвитку юридичного факультету Чернівецького університету спостерігалось обмеження доступу до юридичної освіти для вихідців із малозабезпечених верств населення. Це – німецькомовність університету, платність освіти, мізерний стипендіальний фонд тощо. Така ситуація кардинально позначилась на національному складі студентства. Більшість становили євреї та німці, меншість – українці. Незважаючи на труднощі, факультет з моменту заснування за основними кількісними показниками виріс майже у п'ять разів. Так, у перший рік навчання з моменту заснування на факультеті навчалось трохи більше сотні правників, а в 1918–1919 навчальному році – 513 студентів. Загалом більше 1000 фахівців – випускників факультету працювали в різних сферах суспільного життя.

Міжвоєнний (румунський) період історії юридичного факультету Чернівецького університету характеризується значним кількісним зростанням студентського контингенту. З одного боку, це стало наслідком нормативного закріплення дозволу вступати на навчання всім охочим румунської національності, з іншого – фах, здобутий під час навчання на факультеті дуже цінувався місцевим населенням. Внаслідок румунізаторської політики зменшується кількість студентів української національності. Зокрема, у 1933–1934 навчальному році серед 1012 студентів було 487 студентів та студенток румунської націо-

нальності і лише 67 (59 студентів та 8 студенток) українців. У міжвоєнний період на юридичному факультеті Чернівецького університету було підготовлено більше 2000 правників.

Із відновленням юридичного факультету Чернівецького університету, створенням мережі навчальних закладів з підготовки юристів у Чернівецькій області з'явилася можливість доступу до юридичної освіти широкому загалові українців. Разом з тим збереглися всі можливості вступу для абітурієнтів – випускників шкіл з російською мовою навчання. Кількість охочих вступити та кількість зарахованих студентів щорічно доводять всеукраїнське сприйняття та визнання юридичних факультетів вишів Чернівецької області. Серед сучасних студентів-юристів більш-менш рівномірно представлені вихідці з усіх соціальних груп: інтелігенції, робітництва, селянства, службовців тощо. Поступово розвивається навчання іноземців. Загалом з моменту проголошення незалежності України буковинські виші підготували більше 8500 кваліфікованих юристів, з них – майже 90 % працевлаштовані за фахом.

6. Професорсько-викладацьким колективам юрикумів Буковини належала і належить провідна роль у навчальному процесі. Навчання на правничому факультеті Чернівецького університету австрійського періоду його розвитку забезпечував висококваліфікований колектив, серед представників якого були знані педагоги, вчені та практики. Окремі з них користувалися великим авторитетом серед світової наукової спільноти та студентів (Є. Ерліх, Г. Гросс, Й. А. Шумпетер та ін.). Колектив цей проіснував до 1919 р. – до часу приєднання Буковини до Румунії. Відтоді змінився весь професорсько-викладацький склад факультету. До нього ввійшли відомі в Румунії професори та доценти.

Новий етап формування науково-педагогічних колективів структурно-функціональних підрозділів юридичного спрямування ВНЗ Буковини розпочався після проголошення незалежності України. У зведеному вигляді навчальний процес на юридичних факультетах вишів Чернівецької області забезпечують 18 докторів юридичних наук, професорів, понад 100 кандидатів юридичних наук, доцентів та близько 50 викладачів без наукових ступенів та вчених звань.

7. З моменту створення університету в Чернівцях розпочинається зародження юридичної наукової традиції на Буковині. Про існування наукових шкіл в австрійській та румунській періоди розвитку юридичної науки говорити було зарано, однак у ті часи почали активно розвиватися деякі напрямки наукових досліджень. До творців юридичної науки на Буковині австрійського періоду належать Є. Ерліх (основоположник соціології права), Г. Гросс (засновник сучасної криміналістики), Й. А. Шумпетер (дослідник фінансової та фінансово-правової науки) й ін. У румунській період розвитку юридичної науки на Буковині здійснювалися дослідження з конституційного права (Г. Алексіану); міжнародного публічного та приватного права, торговельного та вексельного права (М. Гакман); кримінально-порівняльного права, кримінального процесу та кримінології (К. Редулеску); цивільного та цивільно-порівняльного права, філософії права (Г. Дрегенеску).

Після відновлення у 1991 р. роботи юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та створення в інших

вишах аналогічних структурних одиниць почалося зародження української юридичної наукової традиції на теренах сучасної Буковини. Зараз на базі юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича існує Чернівецька наукова школа фінансового права, функціонують філософсько-правовий, історико-правовий, загальнотеоретичний, конституційно-правовий напрями наукових досліджень. Широкого визнання набувають наукові здобутки представників кримінально-правових напрямків наукових досліджень, цивільно-правових та суміжних наук, міжнародно-правових наук, процесуалістів тощо.

8. Наукова спадщина правознавців австрійського періоду характеризується ліберальними ідеями, думками та поглядами, відгомін яких зберігся й у нинішній юридичній традиції. Передовсім це соціолого-правові дослідження С. Ерліха. Учений прагнув довести недоцільність обмеження правової науки дослідженнями тільки тексту закону і його техніко-правового застосування, отож почав проводити дослідження, які були близькими до сучасних конкретно-соціологічних, намагався дати нове теоретичне обґрунтування існуючого права як суспільного явища, що вийшло за рамки держави. З опублікуванням монографії «Основи соціології права» (1913 р.), він розпочав виокремлення соціології права як окремої науки. Правові дослідження Г. Гросса заклали підґрунтя для формування криміналістики як науки і як навчальної дисципліни. Ним уперше в науковий обіг уведено термін «криміналістика». Значний внесок професора і в розвитку юридичної психології. Наукова спадщина Й. А. Шумпетера має неабияке значення в першу чергу для економічної науки. Однак деякі з досліджень цього професора привертають увагу також правників («Як вивчають соціальні науки» (1910 р.); «Криза держави, заснованої на податках» (1918 р.); «Капіталізм, соціалізм, демократія» (1942 р.) та ін.).

Учені періоду румунської окупації на Буковині залишили після себе порівняно скромну наукову спадщину, лише окремі дослідження викликають інтерес у сучасних правничих колах Румунії. Передусім це дослідження з конституційного права Г. Алексіану.

На сучасному етапі розвитку юридичної науки на Буковині, особливо в останнє десятиліття, спостерігається піднесення наукової діяльності правознавців Буковини, а їхні парадигмальні ідеї, думки та погляди значною мірою долучаються до процесу становлення юридичної науки України в цілому. Зокрема, вітчизняна наука фінансового права збагатилася дослідженнями П. С. Падурківського, який став автором соціологічної (природно-позитивної) доктрини. Наукові розвідки Р. О. Гаврилюк доводять антропосоціокультурну природу податкового права. Фінансово-правові дослідження І. І. Бабіна, Д. В. Кості, Л. В. Вакарюк, В. А. Вдовічена, Л. І. Вдовіченої та інших представників Чернівецької школи фінансового права доповнили вітчизняну науку працями з визначення самореферентних начал і системних властивостей фінансового права в цілому й окремих його інститутів із застосуванням феноменологічного, системного, антропосоціокультурного та інших методологічних підходів до пізнання правових явищ. Актуальним проблемам фінансового права присвячені

також наукові розвідки Т. А. Латковської, В. В. Хохуляка І. І. Анциперової, І. І. Романюк, О. М. Селезньової, Д. П. Ротар, С. Г. Кельби.

Філософсько-правові дослідження на юридичному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича були започатковані А. А. Козловським, який у 2000 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Гносеологічна природа права (філософсько-правовий аналіз)». Йому належить також фундаментальні наукові праці з філософії права, юридичної логіки та гносеології права. А. А. Козловський став одним із засновників фахового міжнародного часопису «Проблеми філософії права». Результати досліджень С. Г. Меленко знайшли своє закріплення у монографії «Давньогрецькі витоки української філософсько-правової думки» (2013 р.) та захисті докторської дисертації (2014 р.). У філософсько-теоретичному аспекті докторант С. В. Савчук досліджує вину як особливий культурний феномен, що створює експлікативну модель культури, а докторант Н. А. Гураленко стала автором монографії «Суддівське правопізнання: праксеологічний вимір» (2013 р.). Дослідження таких філософських категорій як свобода, рівність і справедливість проведені О. П. Донченко, С. Б. Боднаром та В. О. Васильчук. О. Д. Максимюком здійснено обґрунтування невідворотності юридичної відповідальності.

Історико-правова наука представлена дослідженнями М. В. Никифорака, який у 2004 р. захистив докторську дисертацію «Державний лад і право на Буковині в 1774–1918 рр.», та його учнем І. Ж. Торончуком (кандидатська дисертація «Буковина у правовій системі Румунії (1918–1940 рр.)» (2012 р.)).

У сфері теорії права працюють Л. І. Заморська, яка в 2014 р. захистила докторську дисертацію «Правова нормативність в умовах становлення та розвитку українського права: загальнотеоретичне дослідження», а також Н. С. Федорук, С. В. Місевич, С. Б. Карвацька, О. В. Меленко, О. І. Миронюк, І. А. Полонка та ін.

Із захистом А. З. Георгіною докторської дисертації «Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики» (1999 р.) розпочалися конституційно-правові дослідження на юридичному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Наукові розвідки його учнів та послідовників, таких як О. Т. Волошук, О. Д. Чепель, В. І. Чебан здобули визнання у вітчизняній науковій думці. Їхні дослідження стосуються інституту глави держави, статусу та професіоналізації діяльності депутатів парламенту, правового статусу суддів тощо. Наука конституційного права у 2014 р. збагатилася докторською дисертацією О. В. Щербанюк на тему «Народний суверенітет в політико-правовому будівництві сучасної держави». До розвитку сучасної української цивілістики в загальноєвропейському напрямі причетні такі буковинські науковці як: Н. М. Процьків, дослідження якої пов'язані з розірванням цивільно-правових договорів; Ю. П. Пацурківський, який з'ясував правовий режим майна та проблеми реалізації особистого розсуду власника; В. М. Никифорака, який досліджує цивільно-правові аспекти договорів про надання послуг та ін.

Теоретичні проблеми трудового права та права соціального захисту досліджені у працях М. І. Боднарука, Н. Д. Гетьманцевої, О. Я. Орловського, І. Г. Козуб, В. І. Комарницького та ін. Перший з них у 2015 р. захистив докторську дисертацію на тему «Проблеми правового регулювання соціального страхування в Україні».

Проблемні питання міжнародного приватного права стали об'єктом дослідження О. В. Руденко та С. М. Задорожної.

Творчий доробок буковинських правників з кримінально-правової тематики, кримінології, криміналістики та юридичної психології, представлений дослідженнями А. В. Шевчука, Г. П. Жаровської, О. І. Ющик, М. Д. Дякур, О. М. Боднарука, С. І. Нежурбіди, Л. В. Гусар, В. Я. Марчака та ін. З 2011 р. на юридичному факультеті Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича вказані науковці працюють над комплексною науковою темою «Актуальні питання протидії злочинності на сучасному етапі розвитку української держави». У вересні 2015 р. С. І. Нежурбіда захистив докторську дисертацію на тему: «Кримінологічне вчення про причинність злочинності».

Цивільно-процесуальні дослідження представлені у публікаціях О. В. Гетманцевої, Л. А. Кондрат'євої, А. Л. Паскар, О. В. Піддубної, І. Ю. Татулич та ін., а наукові праці І. Г. Івасюка та Л. В. Дергача сприяють розвитку кримінального процесу в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Грекул-Ковалик Т. А. Декани юридичного факультету Чернівецького університету румунського періоду (1918–1940 рр.). *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Вип. 518: Правознавство. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 39–44.

2. Грекул-Ковалик Т. А. Правовий статус студентів юридичного факультету Чернівецького університету у 1918–1940 рр. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Вип. 522: Правознавство. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 19–23.

3. Грекул-Ковалик Т. А. Особливості навчального процесу на юридичному факультеті Чернівецького університету у 1918–1940 рр. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Вип. 538: Правознавство. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. С. 25–29.

4. Грекул-Ковалик Т. А. Соціальний захист студентів юридичного факультету Чернівецького університету у 1918–1940 рр. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Вип. 559: Правознавство. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. С. 28–32.

5. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Розвиток кримінально-правової науки в університеті Франца-Йосифа у Чернівцях (1875–1918 рр.) *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 19: Право. Ужгород, 2012. Т. 1. С. 31–33.

6. Франц Гауке. Про деякі питання парламентського права. Інавгураційна ректорська промова, виголошена 1 грудня 1900 р. Пер. з нім. А. Вишинського; Наук. ред. перекл. і передмова М. Никифорака, Т. Грекул-Ковалик. *Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. праць. Вип. 628: Правознавство. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. С. 5–11.

7. Грекул-Ковалик Т. А. З історії формування концепції «живого права» Євгена Ерліха. *Науково-практичний журнал «Соціологія права»*. 2012. № 2–3 (4–5). С. 54–57.

8. Грекул-Ковалик Т. А. Правовое положение студентов юридического факультета Черновицкого университета в 1918–1940 гг. *Leges si Viata*. 2014. Маї. Р. 64–68.

9. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Студентське товариське життя Буковини (1875–1940 рр.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 44: Право. Ужгород, 2017. Т. 1. С. 26–30.

10. Грекул-Ковалик Т. А. Константін Ісopesку-Грекул – вчений-юрист, педагог, політичний діяч. *Державно-правовий розвиток України в умовах політичних змін*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Тернопіль, 2010 р.). Тернопіль, 2010. С. 6–8.

11. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Георгій Алексіану – видатний правознавець і політичний діяч Буковини. *Актуальні проблеми сучасної науки: пути решения*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції по філософським, філологічним, юридичним і педагогічним наукам (Горловка, 7 мая 2010 г.). Горловка, 2010. С. 41–44.

12. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Організація адміністративного судочинства на Буковині у міжвоєнний період (1918–1940 рр.). *Наука і сучасність: досвід та перспективи розвитку на межі тисячоліть*: збірка тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції (Запоріжжя, 5–7 липня 2010 р.). Запоріжжя, 2010. С. 101–102.

13. Грекул-Ковалик Т. А. Стипендіальне забезпечення студентів юридичного факультету Чернівецького університету у 1918–1940 рр. *Перспективи та пріоритети розвитку юридичної науки*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 14–15 жовтня 2010 р.). Ч. 1. Запоріжжя, 2010. С. 19–20.

14. Грекул-Ковалик Т. А. Деякі аспекти підготовки фахівців-правників на Буковині у 1918–1940 рр. *Теорія та практика сучасного права*: міжнародна науково-практична конференція (Київ, 16–17 березня 2011 р.). Т. 1. Центр правових наукових досліджень. К., 2011. С. 17–19.

15. Грекул-Ковалик Т. А. Юридична клініка як інтерактивний метод підготовки правників (на прикладі юридичного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича). *Філософські, методологічні, соціологічні та психологічні проблеми права*: матеріали 4-ї Міжн. наук.-теор. конф. (Чернівці, 28–29 травня 2011 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. С. 342–348.

16. Грекул-Ковалик Т. А. Йозеф Алоїз Шумпетер – юрист, економіст, педагог. *Право та інші соціальні норми: вимоги часу*: матеріали Міжнародної

науково-практичної конференції (Одеса, 15-16 червня 2012 р.). Ч. 1. ГО «Причорноморська фундація права». Одеса, 2012. С. 12–14.

17. Грекул-Ковалик Т. А. Ганс Гросс: внесок у розвиток юридичної науки на Буковині. *Право та суспільні відносини: умови та способи гармонізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 22–23 червня 2012 р.). Т. 1. ГО «Асоціація аспірантів-юристів». Х., 2012. С. 10–12.

18. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Організаційно-правові основи створення та діяльності студентських товариств у Чернівецькому університеті (1918–1940 рр.). *Роль права у забезпеченні законності та правопорядку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 5–7 липня 2012 р.). Запорізька міська громадська організація «Істина». Запоріжжя, 2012. С. 9–11.

19. Грекул-Ковалик Т. А. Розвиток державного (конституційного) права у Чернівецькому університеті в 1875–1918 рр. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 21–22 вересня 2012 р.). Ч. 1. ГО «Причорноморська фундація права». Одеса, 2012. С. 9–12.

20. Грекул-Ковалик Т. А., Торончук І. Ж. Основні етапи формування концепції «живого права» Євгена Ерліха. *Ерліхівський збірник*: матеріали наук.-практич. конференції «Концепція «живого права» Є. Ерліха та сучасні проблеми правопізнання» (Чернівці, 27–29 вересня 2012 р.). Вип. 6. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. С. 107–109.

21. Грекул-Ковалик Т. А. Деякі аспекти підготовки правничих кадрів в університеті Франца-Йосифа у Чернівцях (1875–1918 рр.). *Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании'2012*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Сборник научных трудов SWorld. Одесса: КУПРИЕНКО, 2012. Выпуск 4. Том 38. С. 37–41.

22. Грекул-Ковалик Т. А. Підготовка юристів у Чернівецькому факультеті національного університету «Одеська юридична академія». *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 11–12 травня 2013 р.). Ч. 1. ГО «Асоціація аспірантів-юристів». Харків, 2013. С. 8–11.

23. Грекул-Ковалик Т. А. Розвиток юридичної науки в Чернівецькому факультеті національного університету «Одеська юридична академія». *Фактори и условия модернизации современной юридической науки*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Симферополь, 17–18 мая 2013 г.). Научное объединение «Юридическая мысль». Симферополь, 2013. С. 6–8.

24. Грекул-Ковалик Т. А. Правовий статус студентів юридичного факультету Чернівецького університету в австрійській (1875–1918 рр.) і румунський (1918–1940 рр.) періоди його історії: порівняльно-правове дослідження. *Антропосоціокультурна природа права*: матеріали наукової конференції (Чернівці, 25–27 травня 2016 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. С. 74–82.

АНОТАЦІЯ

Грекул-Ковалик Т. А. Развитие юридической освіти та науки на Буковині (1875–2015 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерство освіти і науки України, Львів, 2018.

У дисертації на підставі аналізу наукової літератури, архівних матеріалів і нормативно-правових актів досліджено розвиток юридичної освіти та науки на Буковині в 1875–2015 рр. Визначено та проаналізовано історичні періоди діяльності юридикуму в Чернівцях, розкрито й охарактеризовано його навчальну та наукову складову. З'ясовано особливості організації навчально-наукового процесу на юридичних факультетах сучасних вишів Чернівецької області. Значну увагу приділено висвітленню питань функціонування Чернівецької школи фінансового права, філософсько-правового, історико-правового й інших напрямків наукових досліджень у сфері юриспруденції на Буковині.

Ключові слова: юридична освіта, юридична наука, юридичний факультет, Чернівецький університет, вищий навчальний заклад.

АННОТАЦИЯ

Грекул-Ковалик Т. А. Развитие юридического образования и науки на Буковине (1875–2015 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2018.

В диссертации на основе анализа научной литературы, архивных материалов и нормативно-правовых актов исследовано развитие юридического образования и науки на Буковине в 1875–2015 гг. Определены и проанализированы исторические периоды деятельности юридикума в Черновцах, раскрыто и охарактеризовано его учебную и научную составляющую. Выяснены особенности организации учебно-научного процесса на юридических факультетах современных вузов Черновицкой области. Значительное внимание уделено освещению вопросов функционирования Черновицкой школы финансового права, философско-правового, историко-правового и других направлений научных исследований в области юриспруденции на Буковине.

Хронологически выделено четыре периода историографии исследования: австрийский, румынский, русский и украинский. Первый период (1875–1918 гг.) представлен именами А. Норста, Э. Прокоповича, Р. Вагнера, труды которых в общих чертах характеризует развитие Черновицкого университета с момента его создания. В основном историографию румынского периода составили труды Г. Дрегенеску, Н. Чакира и М. Григоровице. Следующий период – советский (1940–1991 гг.) не имеет заметной историографии, поскольку юридический факультет Черновицкого университета был переведен

во Львов. Украинские традиции в исследовании истории развития юридического образования и науки на Буковине начал общественный деятель Буковины Г. Стефанович, который в 1899 г. опубликовал статью «Черновицкий университет и русины». Современная украинская историография (1991-2015 гг.) представлена исследователями истории развития юридического образования и науки на Буковине (П. С. Пацуркивский, А. З. Георгица, Р. А. Гаврилук, С. И. Нежурбида, С. В. Савчук, В. С. Бегун и др.). Наибольший историографический интерес представляют научные труды профессора юридического факультета Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича М. В. Никифорака.

В исследовании определены основные этапы становления и развития юридического образования и юридической науки на Буковине: австрийский (1875–1918 гг.), румынский (1918–1940 гг.), советский (1940–1991 гг.) и украинский (1991 г. – по наше время). Каждая историческая эпоха внесла свой вклад в развитие юридической традиции и характеризуется определенными особенностями.

Первый этап отметился активным становлением юридической образовательно-научной деятельности на Буковине, что обусловлено образованием австрийскими властями юридического факультета в Черновицком университете (в 1875 г.). К становлению научной юридической традиции Буковинского края этого периода причастны всемирно известные ученые, такие как: Е. Эрлих, Г. Гросс и И. А. Шумпетер. Каждый из них оставил заметный след как в становлении юридической науки на Буковине, так и в мировом развитии юриспруденции. Начатые светилами научные, учебные и общественно-политические традиции на юридическом факультете в Черновцах утвердились и развиваются сейчас.

Второй этап характеризуется тотальной румынизацией всех сфер жизни края, забвением всего украинского, уничтожением многих культурных достижений предыдущей исторической эпохи. Это касается и юридического образования и науки на Буковине.

В годы советской власти на Буковине не было ни одного вуза, который бы готовил юристов, поэтому развитие юридической образовательно-научной традиции приостанавливается до момента провозглашения независимости Украины, изменения идеологических взглядов и демократизации общества.

С 1991 г. начинается качественно новый этап развития юридического образования и юридической науки на Буковине, что обусловлено восстановлением деятельности юридического факультета Черновицкого национального университета имени Юрия Федьковича и созданием ряда вузов с юридическими факультетами. Проанализировано подготовку юристов в учебных заведениях Черновицкой области, которая происходит на основе всеукраинских стандартов образования и с некоторыми отличиями с учетом их автономии. Исследовано научную деятельность юридических факультетов Буковины современности, что осуществляется в форме фундаментальных и прикладных научных исследований, направляется на получение и

использование новых знаний в сфере права, в значительной мере приобщается к процессу становления и развития украинской юриспруденции.

Ключевые слова: юридическое образование, юридическая наука, юридический факультет, Черновицкий университет, высшее учебное заведение.

SUMMARY

Hrekul-Kovalyk T. A. The development of legal education and science in Bukovyna (1875-2015). – Printed as a manuscript.

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Law in the specialization 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2018.

Based on the analysis of scientific literature, archival materials and normative legal acts the research provides a study of the development of legal education and science in Bukovyna in 1875–2015. It identifies and analyzes the historical periods of the legal institutions activity in Chernivtsi, characterizes its educational and scientific components. It studies up the organization of the research process at the Law departments of the present-day universities of Chernivtsi region. Special attention is paid to the issues of functioning of Chernivtsi financial law school and to the formation of the leading areas of scientific research in the field of jurisprudence in Bukovyna.

The research determines the main stages of the formation and development of legal education and science in Bukovyna, namely: the Austrian (1875–1918), the Romanian (1918–1940), the Soviet (1940–1991) and the Ukrainian (1991 – to nowadays) periods. Each historical epoch has contributed to the development of the legal traditions and is characterized by certain features.

The first stage was marked by the active formation of the legal education and research activities in Bukovyna, when the Austrian authorities established the Law department in Chernivtsi University (1875). World-famous scientists, such as: E. Ehrlich, H. Gross and J. A. Schumpeter were involved in the scientific establishment of legal tradition in Bukovyna at that time.

The second stage is characterized by total Romanization of all spheres of life in the region, by neglecting everything that was Ukrainian, by the destruction of a great deal of cultural heritage of the previous historical epoch. It also applies to legal education and science in Bukovyna.

In the years of Soviet power in Bukovyna there were no universities, which would train lawyers, that is why the development of legal education and research traditions was stopped until the independence of Ukraine, the change of ideological views and democratization of society took place.

In 1991 a new stage of development of legal education and science began in Bukovyna, when the restoration of the Law department of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University and the creation of a number of higher education institutions with Law departments took place.

Key words: legal education, legal science, Law department, Chernivtsi University, higher education institution.

Підписано до друку 7.11.2018 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 189. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 255-49-00, (032) 261-24-15
e-mail: pais.druk@gmail.com; <http://www.pais.com.ua>